

202102250

Kabinet Minister-President
Ministerie van Algemene Zaken

> Retouradres Postbus 20001 2500 EA Den Haag

p/a: Tweede Kamer der Staten Generaal
T.a.v. de informateurs dhr. J.W. Remkes en drs. W. Koolmees
Postbus 20018
2500 EA DEN HAAG

Kabinet Minister-President

Binnenhof 19
2513 AA Den Haag
Postbus 20001
2500 EA Den Haag
www.rijksoverheid.nl

Onze referentie
4230968

Datum 21 oktober 2021

Geachte heer Remkes en heer Koolmees,

Bijgaand treft u aan de beantwoording van de staatssecretaris van Sociale Zaken en Werkgelegenheid, de heer Wiersma, van uw verzoek d.d. 14 oktober 2021 (kenmerk 202102263).

DE MINISTER-PRESIDENT,
Minister van Algemene Zaken,
namens deze,
De Secretaris-Generaal,

drs. G.J. Buitendijk

202102290

Ministerie van Sociale Zaken en
Werkgelegenheid

> Retouradres Postbus 90801 2509 LV Den Haag

Dep. vertrouwelijk

Aan de minister-president
minister van Algemene Zaken
Binnenhof 19
2513 AA DEN HAAG

Directie
Bestuursondersteuning
Afdeling Bestuursadvies

Postbus 90801
2509 LV Den Haag
Parnassusplein 5
T 070 333 44 44
www.rijksoverheid.nl

Contactpersoon

Onze referentie
2021-0000167712

Datum 18-10-2021
Betreft Beantwoording verzoek informateurs

Geacht te heer Rutte,

In reactie op uw verzoek u te berichten naar aanleiding van de brief van
informateurs Remkes en Koolmees (kenmerk 202102263), zend ik u hierbij de
verzochte informatie.

Met vriendelijke groet,

De Staatssecretaris van Sociale Zaken
en Werkgelegenheid,

A.D. Wiersma

C. Merstel
DESZ1

Formatievraag over de stand van zaken met betrekking tot de rapporten, scenario's en beleidsimplicaties inzake demografische ontwikkelingen.

De informateurs hebben bij brief van 14 oktober 2021 (kenmerk 2021002263) gevraagd om de stand van zaken met betrekking tot de rapporten, scenario's en beleidsimplicaties inzake demografische ontwikkelingen. Hieronder wordt ingegaan op de uitkomsten van de rapporten en de wijze waarop de (effecten van de) demografische ontwikkelingen geadresseerd kunnen worden.

Uitkomsten rapporten 'Bevolking 2050 in beeld'

De motie Dijkhoff c.s.¹ in 2018 gaf aanleiding voor een grootschalig demografisch onderzoek onder de naam "Bevolking 2050 in beeld". Het NIDI en het CBS hebben in dat kader recent twee rapporten uitgebracht. Het eerste rapport, *Bevolking 2050 in beeld: Drukker, Diverser en Dubbelgrijs*, schetst zeven uiteenlopende varianten. Deze laten duidelijke verschillen in de omvang en samenstelling van de bevolking zien. De gemene deler is dat de Nederlandse bevolking in 2050 groter, vergrijsder en naar (migratie)achtergrond diverser zal zijn. De studie bevestigt het beeld uit eerdere CBS-prognoses dat het migratiesaldo van bepalende invloed is op de ontwikkeling van de Nederlandse bevolkingsomvang. Het is echter ook een deel van de oplossing voor de voorliggende vraagstukken. Dit vraagt om een solide integrale verankering van het migratiedomein binnen het bredere kader van het demografievraagstuk.

Het eindrapport, *Bevolking 2050 in beeld: Opleiding, Arbeid, Zorg en Wonen*, schetst de maatschappelijke gevolgen van deze demografische ontwikkelingen op de domeinen opleiding, arbeid, zorg en wonen. Het laat zien dat de demografische ontwikkelingen grote invloed hebben op deze domeinen en dat deze ontwikkelingen elkaar onderling ook weer sterk beïnvloeden. De vraag naar woningen neemt toe door meer kleine huishoudens door vergrijzing en migratie. Zo zal met name de komende tien jaar het aantal eenpersoonshuishoudens sterk toenemen. De vraag naar (personeel voor de ouderen- en verpleeghuis)zorg neemt sneller toe dan de beroepsbevolking. Tegelijk zijn er minder werkenden beschikbaar omdat het aandeel van de beroepsbevolking in de totale bevolking afneemt. Als de participatie van vrouwen, ouderen en mensen met een migratieachtergrond blijft stijgen is er echter geen sprake van absolute krimp in de beroepsbevolking.

De spanning tussen deze ontwikkelingen is duidelijk. Het rapport beperkt zich tot het schetsen van de uitdagingen en brede oplossingsrichtingen en bevat geen doorrekeningen van de gevolgen van beleidsinstrumenten op de demografische ontwikkelingen en bijbehorende beleidsuitdagingen. Daarbij is een aantal domeinen (infrastructuur, energievoorziening, effecten op samenleven en integratie) nog niet onderzocht. Ook is het van belang rekening te houden met regionale verschillen (bijvoorbeeld om overal een goed dekkend netwerk van onderwijs te behouden).

Mogelijke beïnvloeding van demografische ontwikkelingen (preventief beleid)?

De demografische drivers (geboorte, sterfte, migratie) zijn beperkt te beïnvloeden en dragen beperkt bij aan het oplossen van de demografische problemen:

- **Geboortecijfer.** Dit draagt richting 2050 niet bij aan het oplossen van het vergrijzingsprobleem, omdat jonge kinderen niet actief zijn op de arbeidsmarkt en om extra informele en formele opvang en onderwijs vragen.
- **Migratie.** Dit kan slechts een beperkt deel van het krapteprobleem oplossen. Migratie is beperkt stuurbaar en heeft ook negatieve effecten.
  - a. Intra-EU migratie: alleen stuurbaar in EU-verband vanwege EU-vrijheden personen- en dienstenverkeer.
  - b. Migratie uit derde landen: hier is meer nationale autonomie, met de volgende aantekeningen:
    - i. Meer migratie leidt tot meer bevolkingsgroei en dus een hoger beroep op schaarse (collectieve) voorzieningen;
    - ii. Meer migratie leidt tot meer diversiteit en daardoor mogelijk minder sociale cohesie, zoals ook beschreven door de WRR², de WRR bepleit in dit verband beleid gericht op 'samen leven';
    - iii. Migratie werkt alleen als deeloplossing voor vergrijzing mits gericht op tekorten in Nederland. Taal en kwalificatievereisten vormen echter vaak een

¹ Tweede Kamer, vergaderjaar 2018–2019, 35 000, nr. 8

² WRR Rapport 'Samenleven in Verscheidenheid. Beleid voor de migratiesamenleving' (2020): <https://www.wrr.nl/publicaties/rapporten/2020/12/14/samenleven-in-verscheidenheid>

belemmering bij de inzet van migranten in sectoren zoals de zorg. En er is felle internationale concurrentie om kenniswerkers en schaars personeel. Relevant in dit kader is bovendien de door de WRR gestelde vraag naar de economische en maatschappelijke wenselijkheid van bedrijven die volledig afhankelijk zijn van goedkope, tijdelijke migrantenarbeid.

Mogelijke beleidsinstrumenten (adaptief beleid)

De verkenning maakt duidelijk dat er beleidsruimte is om de ontwikkelingen op te vangen door beleidsmatige beïnvloeding van het gedrag van de bevolking. Zo dient het beleid integraal te worden aangevlogen. Een succesvol preventiebeleid heeft bijvoorbeeld effect op verschillende domeinen: zo neemt bij toename van het aantal gezonde levensjaren niet alleen de zorgbehoefte af, maar neemt – via een koppeling van de levensverwachting aan de AOW-leeftijd – bijvoorbeeld ook de arbeidsparticipatie toe. Het mes snijdt dus aan twee kanten.

Meer migratie leidt niet alleen tot meer werkenden, maar ook tot een groter beroep op schaarse voorzieningen. Ook is hier sprake van samenhang met het onderwijs. De kansen en bedreigingen van internationalisering van het hoger onderwijs houden rechtstreeks verband met het migratiebeleid. Zie ook [BMH 1 "Kwalitatief goed onderwijs met kansen voor iedereen"](#) en het [IBO "Internationalisering van het \(hoger\) onderwijs"](#). Ook het aantal leerlingen in het funderend onderwijs (en daarmee het personeelstekort) wordt beïnvloed door het aantal kennis- en arbeidsmigranten, die vaak een gezin hebben. En zo is de inrichting van de ouderenzorg van invloed op de doorstroming van ouderen op de woningmarkt.

Voor de arbeidsmarkt is meer arbeidsparticipatie wenselijk, vooral vrouwen (zowel het aantal vrouwen dat werkt als het aantal uren)³, ouderen (langer doorwerken) en bepaalde groepen met een migratieachtergrond⁴. Dit moet in samenhang worden gezien met de bijdrage die migratie kan leveren. De zorg is gebaat bij het op peil blijven van de beroepsbevolking en met name geschoold zorgpersoneel. Andere mogelijke oplossingsrichtingen zijn investeren in preventief zorgbeleid, productiviteit in de zorg en het inperken van de (collectieve) zorgvraag. [Zie ook BMH 2 "Naar een toekomstbestendig zorgstelsel"](#).

Het woonbeleid is gebaat bij voldoende huizen van de juiste soort (met name voor één persoonshuishoudens, waaronder ouderen, studenten, migranten). Dat vraagt om een bouwagenda. Zie ook [BMH 7 "Ruimte voor wonen"](#). Ander mogelijk beleid dat door het NIDI wordt genoemd is betere doorstroming van ouderen naar kleine woningen of collectieve woonvormen.

Hoe kan één en ander worden ingevuld?

Tijdens de Catshuissessie over demografie op 12 maart 2020 is vastgesteld dat de demografische zekerheden (bevolkingsgroei, vergrijzing en meer diversiteit) de kans bieden een lange termijn visie op te stellen en na te denken over sturing in relatie tot de opgaven in bijvoorbeeld de zorg, de volkshuisvesting en de infrastructuur. Hierbij dient de vraag centraal te staan: wat voor samenleving wil Nederland zijn? Eén en ander betekent dat de forse demografische veranderingen voor de komende 30 jaar beleidsmatige opgaven met zich meebrengen, die in de komende – en daaropvolgende – kabinetsperiode(n) een integrale en domeinoverstijgende aanpak en agenda vragen. Niet alleen omdat de maatschappelijke uitdagingen samenhangen, maar ook omdat beleidsingrepen op verschillende terreinen elkaar direct en indirect versterken, of omdat een beleidsinterventie op verschillende terreinen effect kan sorteren.

De vraag ligt daarmee voor hoe integraal het nieuwe kabinet wil sturen op demografische ontwikkelingen en welke kennis daarvoor nodig is. Hierbij is het belangrijk om op jaarlijkse basis inzicht te bieden in ontwikkelingen in demografie generiek en op specifieke onderdelen daarvan (CBS, Staat van Migratie etc.). In dat kader vraagt de tijdens de APB aangenomen motie Den Haan c.s.⁵ om in samenwerking met de planbureaus, na te gaan in hoeverre de instelling van een Staatscommissie wenselijk is en hierover voor het einde van het jaar te rapporteren. Daarnaast speelt de vraag of een nieuw kabinet aparte bestuurlijke structuren wil optuigen voor demografie, bijvoorbeeld in de vorm van een Ministeriele Commissie en bijbehorende voorportalen.

³ Zie ook de scenariostudie vormgeving kindvoorzieningen (SVK), die diverse scenario's uitwerkt voor het vormgeven van een toekomstig stelsel van kindvoorzieningen.
<https://www.rijksoverheid.nl/documenten/publicaties/2020/12/14/bijlage-i-eindrapport-scenariostudie-vormgeving-kindvoorzieningen>.

⁴ Het betreft met name lager opgeleiden met een migratieachtergrond.

⁵ Tweede Kamer, vergaderjaar 2021–2022, 35 925, nr. 55